

## СІМ'Я ЯК ПРОСТІР ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ДИТИНИ

**Біла І.М. Сім'я як простір формування цінностей дитини.** Основні особистісні якості дитини, її ціннісні уявлення формуються у дошкільному віці. Перші знання про світ, перший досвід буття дитина отримує у сім'ї. Сім'я на початкових стадіях індивідуального розвитку є єдиною і найбільш значимою референтною малою групою, що опосередковує засвоєння соціальних цінностей у межах існуючих сімейних цінностей.

Успішність процесу формування системи ціннісних орієнтацій особистості на всіх вікових стадіях, соціалізації в сім'ї забезпечують механізми розуміння, підкріплення та ідентифікація.

Важливою при цьому є готовність батьків до ціннісної взаємодії з дитиною, яка включає мотиваційний, когнітивний, операційний, емоційно-вольовий та рефлексивний компонент. Запорукою успішного аксіогенезу дитини є також дотримання батьками основних принципів сімейного виховання: гуманність, оптимістичність, демократичність батьківсько-дитячих взаємин, залучення дітей до життєдіяльності сім'ї як рівноправних учасників, врахування їхніх вікових та індивідуальних особливостей, послідовність та єдність батьківських вимог.

**Ключові слова:** сім'я, дитина, цінності, ціннісна взаємодія, сімейне виховання, аксіогенез.

**Біла И.Н. Семья как пространство формирования ценностей ребенка.** Основные личностные качества ребенка, его ценностные представления формируются в дошкольном возрасте. Первые знания о мире, первый опыт бытия ребенок получает в семье. Семья на начальных стадиях индивидуального развития является единственной и наиболее значимой референтной малой группой, опосредует усвоение социальных ценностей в пределах существующих семейных ценностей.

Успешность процесса формирования системы ценностных ориентаций личности на всех возрастных стадиях, социализации в семье обеспечивают механизмы понимания, подкрепления и идентификации.

Важной при этом является готовность родителей к ценностному взаимодействию с ребенком, которая включает мотивационный, когнитивный, операционный и эмоционально-волевой компонент. Залогом успешного аксиогенеза ребенка является также соблюдение родителями основных принципов семейного воспитания: гуманность, оптимистичность, демократичность родительско-детских отношений, привлечения детей к жизнедеятельности семьи как равноправных участников, учет их возрастных и индивидуальных особенностей, последовательность и единство родительских требований.

**Ключевые слова:** семья, ребенок, ценности, ценностное взаимодействие, семейное воспитание, аксиогенезис.

**Постановка проблеми.** В сучасному суспільстві існує нагальна соціальна потреба в активній, яскравій особистості, здатній до самовдосконалення та творчої самореалізації. Закономірно вирішувати цю проблему, починаючи із виховання підростаючого покоління. Всі соціальні інституції й, у першу чергу, батьки зацікавлені в

розкритті потенціалу дітей, в розвитку їх здібностей та обдарувань. Генеза талановитої особистості бере свій початок у ранньому, дошкільному дитинстві.

**Аналіз останніх публікацій.** На думку вчених, саме у дошкільному віці формуються основні особистісні якості дитини, її задатки та здібності, закладаються моральні норми і ціннісні уявлення (Л.І. Божович, Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, О.І. Кульчицька, О.М. Леонтьєв, В.С. Мухіна, Т.О. Піроженко). Це період активного пізнання, освоєння навколишнього світу, розвитку емоційної сфери дитини, її світосприймання та цінностей. Перші знання про світ, перший досвід буття дитина отримує у сім'ї. Багатомірність впливу сім'ї на особистісний розвиток дитини демонструють численні сучасні психолого-педагогічні дослідження Е.С. Белової, О.М. Дьяченко, С.О. Ладивір, А.І. Савенкова, В.С. Юркевич.

Сім'я найбільше зацікавлена у розвитку особистісного потенціалу дитини, її здібностей та обдарувань: в сім'ї вірять у можливості дитини, безумовно її люблять, створюють умови для її всебічного розвитку.

**Формулювання мети і завдань статті.** Метою нашого дослідження є аналіз закономірностей формування цінностей дитини в сімейному просторі як передумови її творчого зростання, розвитку здібностей та талантів.

**Виклад результатів дослідження.** У різному ракурсі проблему цінностей досліджували Б.Г. Ананьєв, Д.О. Леонтьєв, Н.І. Непомняща, В.О. Ядов, А. Maslow, М. Rokeach, Sh. Schwarts та інші. В науковій літературі здійснювались різноманітні підходи до даної проблеми, давались визначення поняття «цінність». Так Д.О. Леонтьєв, у статті «Цінність як міждисциплінарне поняття», відстоює ідею цінності у руслі міждисциплінарного поняття і розглядає загальнолюдські цінності як узагальнення конкретно-історичного досвіду сукупної життєдіяльності людства. Передумовою генези цінностей, на його думку, є «усвідомлення людством своєї єдності та формування світової спільноти, яка виробляє, зокрема, спільні ціннісні орієнтири» [6].

Загалом в понятті цінностей відображається соціокультурна значимість явищ дійсності. Однак індивідуальна система цінностей особистості не є копією системи цінностей, які існують в суспільстві, це завжди вибір самої особистості, що зумовлений її індивідуальними особливостями. Особистісні цінності являються внутрішніми носіями соціальної регуляції, укорінені в структурі особистості. Основний зміст ціннісних орієнтацій, за даними вчених, це – світоглядні та моральні переконання людини, глибокі й постійні прив'язаності, принципи поведінки. Цінності особистості включають предмети та явища, до яких прагне людина, ідеали й норми її життєдіяльності. Усвідомлення деякого предмета як суспільної цінності, попереднє перетворення його в особисту цінність є регулятором індивідуальної поведінки людини.

За функціональним місцем і роллю в структурі мотивації особистісні цінності достатньо очевидним чином відносяться до класу стійких мотиваційних утворень (згідно Е.Ю. Патяєвої) або джерел мотивації (за А.Г. Асмоловим) [5].

Аналізуючи типи цінностей, цілий ряд авторів (Жуков, 1976; Самарчян, 1979; Kluckhohn, 1951; Rokeach, 1973), незалежно один від одного запропонували два класи цінностей – цінності-цілі життєдіяльності (термінальні цінності) і ціннісно-принципи життєдіяльності (інструментальні цінності), функції яких співпадають з двома описаними Е.Ю. Патяєвою (1983) формами впливу стійких мотиваційних утворень на конкретно-ситуативні. Щодо структури цінностей, то вчені виділяють: когнітивний (знання про

цінності та знання-цінності), емотивний (оціночні судження, крізь призму яких людина сприймає світ) та поведінковий компонент (пов'язаний з реалізацією цінностних орієнтацій в поведінці особистості – її цілі та норми) [6].

Вивчаючи генезу цінностей, їх динаміку, варто враховувати, що не всі соціальні цінності, усвідомлені та навіть визнані індивідом в якості таких, реально асимілюються ним і стають його особистісними цінностями. Усвідомленого та позитивного ставлення до цінності недостатньо; більше того, воно не завжди є необхідним. Необхідним є стан цієї трансформації – практичне включення суб'єкта в колективну діяльність, спрямовану на реалізацію відповідної цінності. Проміжною ланкою, що опосередковує цей процес, виступає система цінностей референтної для індивідуума малої групи. Разом з тим логічним є те, що засвоєння цінностей великих соціальних груп і спільнот завжди пов'язане з цінностями малих референтних для індивіда груп [5]. Це стосується, в першу чергу, сім'ї, адже сім'я на початкових стадіях індивідуального розвитку залишається єдиною і найбільш значимою референтною малою групою, що опосередковує засвоєння соціальних цінностей.

Протягом століть сім'я справді вважалася однією з найбільш значущих трансляторів та ретрансляторів традицій, звичаїв, культурних, етнічних, моральних цінностей народу, вона виконувала і продовжує виконувати специфічні, тільки їй притаманні функції народження, утримання та соціалізації нових поколінь, адаптації їх до соціуму.

Формування ціннісних уявлень дитини відбувається у межах існуючих сімейних цінностей, позитивних та негативних показників значущості об'єктів, що відносяться до заснованої на єдиній сумісній діяльності спільноти людей, пов'язаних узами шлюбубатьківства-спорідненості, у зв'язку із залученістю цих об'єктів у сферу людської життєдіяльності, інтересів, потреб, соціальних відносин [3].

Система цінностей сім'ї створюється подружжям вже на першому етапі спільного життя, де однією з основних цінностей є сімейне життя як таке. Ця цінність обумовлюється пов'язаною з нею початковою просімейною мотивацією – прагненням задовольнити важливі для особистості потреби – в коханні, в бажанні ділитися з іншим радощами та турботами, у потребі мати дітей тощо. Загалом у сімейній психології виділяють такі основні цінності сім'ї: цінності, що задовольняють потребу в батьківстві/материнстві; цінності, пов'язані із задоволенням потреби в любові й визнанні; цінності, що задовольняють фізіологічні потреби; цінності, пов'язані із самоствердженням особистості серед найближчого оточення; цінності, що дозволяють відчувати відносну стабільність і захищеність; цінності, що задовольняють потребу в спілкуванні та розширюють його коло; цінності, що дають можливість задовольняти прагматичні потреби.

Але сьогодні серед цінностей нашої молоді, як і молодих людей світу загалом є впевненість у собі, свобода, легкість у спілкуванні, позитивність, комунікабельність, творчість, задоволення, негайна винагорода, гнучкість, а сімейні цінності, нажаль, у цьому переліку не займають перших позицій [1].

Сьогоднішня трансформація цінностей, підміна сімейних цінностей, зниження їх рейтингу знаходить свій вираз в наступних процесах: високий рівень розлучень, зростання позашлюбної народжуваності; зниження життєвого рівня (погані житлові умови, низький рівень сімейного бюджету, безробіття, погіршення здоров'я тощо); формування нуклеарної сім'ї, послаблення сімейних зв'язків; надмірна зайнятість та

нервові перевантаження батьків, стреси, депресії, загострення конфліктності; зниження якості сімейного виховання і т. і. [8].

У ході аналізу було встановлено, що лише незначна частина батьківської громади спроможна забезпечити гармонійний розвиток індивідуальності дитини (14,5%). У більшості ж сімей відзначено схильність до парціального стилю виховання (74,5%), в якому лише частково задовольняються потреби дитини, неповною мірою враховуються її індивідуальні відмінності, а турбота про розвиток визначальних для особистості властивостей проявляється епізодично.

На ставленні до власних дітей позначаються економічні проблеми батьків з бідних сімей: вони – або авторитарні у їх вихованні, більш роздратовані потребами догляду за ними, агресивні в ситуаціях фахової експертизи умов розвитку, значно більш прискіпливі до поведінки малечі, гнівливі та караючі за найменшої провини, не задовольняють навіть базові потреби дитини. Або ж набагато частіше, обирають нехтуючий, ігноруючий стиль виховання, байдужі не тільки до будь-яких потреб та інтересів дітей, але й до їхніх хвороб чи успіхів, маніпулюють ними, не переймаються поведінкою, харчуванням, вбранням, самопочуттям і, навіть, тривалою відсутністю дітей вдома. І ті, і інші нездатні до нормальної опіки та догляду за дітьми, емпатійного спілкування з ними, задоволення як біологічних, так і соціальних їхніх потреб, байдужі до їх життєдіяльності загалом. Вони більшою мірою, схильні виявляти негативні емоції щодо навколишнього світу, сусідів, вчителів, частіше пригноблюють дітей, застосовуючи фізичне і психічне їх покарання, що в сукупності не може не позначитися на астенічних або гіперастенічних психічних станах дітей, їх дезадаптивності тощо [2].

Загалом діти, чиї батьки приділяють виховному процесу велику увагу, доглядають за ними, починаючи з перших днів життя, демонструють більш високий рівень фізичного і розумового розвитку, виростають більш емоційно чуйними та морально стійкими.

В.М. Дружинін зауважує, що любов, емоційна близькість та підтримка, яку висловлюють один одному члени родини у православній традиції має велике значення [5, с.137]. Більше всього благополуччю дитини сприяє доброзичлива атмосфера й така система сімейних взаємостосунків, яка дає відчуття захищеності та одночасно стимулює і спрямовує її розвиток [4].

Відомо, що для правильного психічного розвитку маленької дитини першочерговим є стосунки з матір'ю (Дж. Боулбі, Р. Спітц, А. Фрейд та інші). Нестача спілкування з нею, ставить під загрозу життя дитини, перешкоджає її фізичному та психічному розвитку. Очевидно, що і вплив батька істотно позначається на формуванні та розвитку особистості дитини. У процесі виховання батько прищеплює своїм дітям важливі якості. Для хлопчика це чоловіче достоїнство; лицарське ставлення до жінки; вміння брати на себе відповідальність; здатність до праці. Батько є для сина прикладом для наслідування і значно впливає на формування статевої ідентичності. Хлопчики копіюють поведінку і стиль виховання власного батька, у нього складається певний сценарій поведінки.

Однак стан сімейних стосунків на сьогоднішній день не є стабільним. Одним із показників нестабільності є зростаюча кількість неповних сімей, джерело яких, як правило, – розлучення та позашлюбні народження.

Врешті, в основі усіх змін, що переживає сучасна сім'я лежить зміна її основоположних функцій, а також співвідношення між ними. Важливе значення при цьому має плюралізм сімейних моделей, внутрішньо притаманний новому типу сімей,

толерантність суспільства до альтернативних моделей. Найпоширенішою негативною тенденцією у суспільстві є послаблення процесу міжпоколінної трансляції культурного досвіду у вигляді традицій та звичаїв, що зумовлено посиленням нуклеарної сім'ї та втратою споріднених зв'язків. Наряду з традиційною моделлю, ядро якої складає подружжя, яке живе у шлюбі та діти, народжені у шлюбі, отримують суспільне визнання й інші моделі: тимчасове співжиття подружжя, неповна сім'я, що виникає після розлучення, материнська сім'я, складні сімейні зв'язки тощо [3].

Все це спонукає науковців до емпіричних досліджень цих негативних процесів, а громадськість до дискусій та протестів. Так, наприклад, 6 травня 2018 року на розгляд президента Петра Порошенка надійшла петиція, яка набрала необхідні 25 тисяч підписів, щодо захисту традиційних сімейних цінностей та інституту сім'ї. З метою захисту і розвитку інституту сім'ї та підвищення моральності українського суспільства у петиції пропонується розробити та внести до Верховної Ради, як невідкладний, законопроект про заборону пропаганди і популяризації різних видів девіантної статевої поведінки й антисімейних ідей, у тому числі, у формі так званих «маршів рівності», «прайдів», «гей-парадів», «фестивалів квір-культури», тематичних матеріалів у засобах масової інформації тощо.

Поясненням цього є те, що українці за довгі роки сформували такі сімейні цінності, якими можна пишатися: подружжя вірність, піклування про дітей та батьків, пошана до предків, взаємна любов, злагода та довіра між членами родини, відповідальність кожного за інших членів сім'ї, здоровий спосіб життя, дотримання народних звичаїв, збереження традицій, гостинність, тощо. І саме ці цінності їм важливо зберегти та передати дітям, щоб не втратити національної ідентичності, перспектив розвитку нації у подальшому, забезпечити майбутнім поколінням умови особистісного зростання.

Успішність процесу формування системи ціннісних орієнтацій особистості на всіх вікових стадіях, соціалізації в сім'ї, на думку психологів, забезпечують ряд важливих механізмів, зокрема: розуміння, пов'язане із формуванням самосвідомості; підкріплення – вироблення звички дотримання норм за допомогою заохочення чи покарання; ідентифікація, що ототожнюється із наслідуванням (І. Кон, 1980). Провідним при засвоєнні дитиною цінностей і норм мікросоціального оточення, зокрема сім'ї серед інших названих є механізм ідентифікації. Поняття ідентифікації інтерпретується як процес імітації чи наслідування (А. Бандура, Р. Уолтерс), неусвідомленого копіювання цінностей соціального оточення (З. Фрейд, Т. Парсонс), міжособистісної взаємодії, пізнання інших, входження в їх систему мотивів, цілей і цінностей (Б. Паригін, О. Петровський, В. Петровський, О. Бодальов, В. Мухіна та інш.). Ідентифікація утворює одну з форм відображеної суб'єктивності, «коли в якості суб'єкта ми відтворюємо в собі саме іншу людину, її, а не свої цілі» (В. Петровський, 1987). Ідентифікація є механізмом формування системи цінностей особистості, який займає проміжне місце між базовими адаптаційними механізмами і більш високо організованим механізмом усвідомлення, розуміння смислу цінностей.

Під час входження дитини у сім'ю, завдяки ідентифікації відбувається прийняття норм, правил, цілей значимих дорослих і ототожнення себе з ними, а через це – засвоєння прийнятих у сім'ї норм і цінностей. Базовим компонентом механізму ідентифікації, за Д.О. Леонтьєвим є переживання значимих цінностей, розвиток особистості через специфічне наслідувальне засвоєння особистісних смислів. Це

пояснюється тим, що діти зазвичай прагнуть копіювати поведінку тих, з ким вони знаходяться в самому близькому контакті. Почасти це свідомо спроба поводити себе так само, як поводять себе значимі дорослі, почасти – неусвідомлена імітація, яка є одним з аспектів ідентифікації з іншим. В зв'язку з цим важливо відмітити, що діти вчать у батьків певним способам поведінки, не лише засвоюючи правила, які їм безпосередньо повідомляють (готові рецепти), але й спостерігаючи наявні у стосунках батьків моделі (прикладі) [10, с. 248].

На думку Е. Берна, долею людини у значній мірі керує «батьківське програмування». Цей неусвідомлений процес Е. Берн називає скриптуванням – формування сценарію, життєвого плану у дитинстві під впливом батьків. Меседжі, які батьки неодноразово повторюють закарбовуються у підсвідомі настановлення і визначають майбутні ціннісні орієнтації, здібності. Спілкування з дорослими, які виховують дитину, є для неї джерелом не порівняним ні з чим іншим яскравих, особисто адресованих їй впливів, стимулів та зразків (О.О. Смирнова, С.Ю. Мещерякова, А.Г. Рузская, М.І. Лісіна та інші) [7, с. 25].

Це демонструє аксіоматичність тези Л.С. Виготського про те, що всі вищі психічні функції людини першочергово формуються як зовнішні, тобто такі, в реалізації яких бере участь не один, а мінімум два суб'єкта. І лише поступово вони стають внутрішніми, перетворюються з «інтерпсихічних» в «інтрапсихічні». Розробка поглядів Л.С. Виготського призвела до створення оригінальної концепції дитячого розвитку, в рамках якої розвиток дитини розуміється як процес присвоєння дітьми суспільно-історичного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями людства (О.М. Запорожець, О.М. Леонтьєв, Д.Б. Ельконін). Спілкування з дорослими для маленької дитини служить єдиною можливим контекстом, в якому вона засвоює та «привласнює» добуте людьми раніше [7, с.17]. Отже, у ході соціалізації формування системи цінностей дитини здійснюється як за рахунок уподібнення значимим іншим за допомогою ідентифікації, так і за рахунок привласнення цінностей суспільства шляхом інтеріоризації, яка, за твердженням Л.С. Виготського, та інших класиків радянської психології, є основним механізмом соціалізації. Поступово відбувається усвідомлення дитиною цінності об'єкта чи явища навколишнього світу: утворюються ціннісні уявлення про них та формується особливий вид ставлення – ціннісне ставлення. Цінності, набувають для дитини суб'єктивної значимості, входячи в структуру її власних потреб (Л. Божович, 1969).

У ході дослідження становлення ціннісних орієнтацій дітей, що проводились співробітниками лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, було з'ясовано, що широту «поля цінностей» дошкільників сьогодні становлять найближчі (сім'я, дружба, здоров'я, щастя); віддалені (самостійність, краса природи, зовнішня краса, сміливість, творчість, краса техніки); та далекі (впевненість, допитливість, краса мистецтва, цілеспрямованість, співпереживання, наполегливість) термінальні та інструментальні цінності, які виховують регламентуючі орієнтири у вияві власної активності дитини в різних видах діяльності (предметно-практичній, образотворчій, пізнавальній, ігровій). При цьому більшість інструментальних цінностей, що виступають знаряддями у розвитку психіки дитини, знаходяться у далекому за рейтингом значущості «полі цінностей».

При цьому прийняття соціальнозначущих цінностей напряму пов'язано із рівнем психологічної зрілості дитини – сформованістю базових особистісних новоутворень

дошкільного віку, як-то: виникнення першого схематичного абрису дитячого світогляду, виникнення внутрішнього плану свідомості, перших етичних інстанцій, початок формування довільності, підпорядкування мотивів. Так, наприклад, розвиток довільності сприяє становленню інструментальних цінностей (акуратності, ретельності, відповідальності, самоконтролю, терпимості тощо) [9].

Очевидно, що важливою при цьому є готовність батьків до ціннісної взаємодії з дитиною, яка включає: а) мотиваційний компонент, що характеризується відповідальністю за виконання внутрішньосімейних завдань виховання та взаємодії з усіма членами сім'ї, почуттям боргу перед дітьми – батьки уважні до емоційних проявів дитини, зацікавлені її внутрішніми потребами та проблемами; б) когнітивний компонент, що визначається наявністю знань, уявлень про психологію дитинства, вікові психологічні прояви поведінки, форми дитячо-батьківських стосунків, ефективної взаємодії; в) операційний компонент – включає уміння та навички володіння прийомами ефективного спілкування та сімейної взаємодії; г) емоційно-вольовий компонент, характеризується самоконтролем, саморозвитком, вмінням володіти собою та організовувати ефективне сімейне спілкування; д) рефлексивний компонент виявляє рівень самооцінки, самоаналізу батьківської компетентності. Готовність батьків до ціннісної взаємодії забезпечує процес становлення ціннісних орієнтацій дитини, що характеризує взаємно обумовлені сторони її соціалізації та індивідуалізації.

Зазначимо, що запорукою успішного аксіогенезу дитини є дотримання батьками основних принципів сімейного виховання, які пронизані гуманістичною ідеєю про найвищу цінність дитини, а саме:

1. Гуманність і милосердя до дитини (діти мають зростати і виховуватися в атмосфері доброзичливості, любові та щастя; батьки мають розуміти і приймати свою дитину такою, якою вона є, сприяти розвитку кращих її рис; дотримання діалектичної єдності щирої поваги до особистості дитини та високої вимогливості до неї).

2. Врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини (виховні впливи і розподіл сімейних ролей мають вибудовуватися з огляду на вікові, статеві та індивідуальні особливості дитини).

3. Залучення дітей до життєдіяльності сім'ї як рівноправних учасників (суб'єкт – суб'єктні батьківсько-дитячі відносини).

4. Оптимістичність і демократичність батьківсько-дитячих взаємин.

5. Послідовність та єдність батьківських вимог.

Негативними факторами ціннісного зростання дитини є:

- неадекватний вплив факторів матеріального порядку: пріоритет матеріального благополуччя над реалізацією особистісних потреб дитини;
- бездуховність батьків, відсутність прагнення ціннісного розвитку дітей;
- авторитаризм або лібералізм у вихованні;
- аморальний стиль і тон стосунків в сім'ї;
- відсутність у сім'ї нормального психологічного клімату та педагогічної культури спілкування;
- психолого-педагогічна безграмотність батьків (відсутність стратегії цілеспрямованого виховання, безпринципність, протиречивість у застосуванні методів виховання, фізичні покарання, заподіяння дітям важких моральних страждань) і т.п.

При цьому важливими є основні принципи формування сімейних цінностей у самій сім'ї, у подружжя, зокрема: емоційно-ціннісне ставлення до сім'ї, її традицій, звичаїв, виховання дитини, уявлення й поняття про ідеальну сім'ю й сімейне життя, наявність образу «Я-майбутній сім'янин» як ціннісного орієнтиру створення своєї сім'ї; індивідуально-особистісної психолого-педагогічної підтримки молоді, виховання відповідального батьківства, а також допомога в рішенні індивідуальних проблем [8].

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Сім'я, що вважається головним інститутом виховання особистості дитини, є джерелом набуття життєвого досвіду, аксіогенезу особистості дитини. Виховний потенціал сім'ї, який базується на внутрішньосімейних стосунках, визначається прикладом поведінки батьків, їх виховною стратегією та передбачає дотримання принципів сімейного виховання, психолого-педагогічної грамотності. Аналіз негативних тенденцій у суспільстві спонукає нас до докладного вивчення особливостей та умов успішного аксіогенезу, починаючи з дитинства. Нами проаналізовано механізми та умови засвоєння цінностей та заплановано перспективи дослідження.

У наступних наших дослідженнях ми обираємо предметом аналізу «батьківство» як соціально-психологічне явище, що включає сукупність батьківських рис, почуттів, знань та навичок виховання дитини для забезпечення формування здорової та зрілої особистості, починаючи з дитинства. У наших подальших планах розробка програми психолого-педагогічного супроводу подружньої пари, що декларує цінності сім'ї та батьківства та передбачає профілактику, корекцію ефективної сімейної взаємодії, формування демократичного стилю сімейного виховання, спільності «дитина-дорослий», відповідального ставлення до батьківських функцій, сімейних цінностей.

#### Список використаних джерел

1. Артюхина Л.В. Жизненные и профессиональные ценности поколений – основа корпоративной культуры компании в условиях кризисов и конкуренции. *Современные гуманитарные исследования*. 2011. № 5. С. 179-183.
2. Говорун Т.В. Базові передумови появи та ресоціалізації дітей та молоді групи ризику. *ScienceRise*. 2015. № 8/1(13). – С. 84-89.
3. Гаврилюк В.В., Трикоз Н.А. Динамика ценностных ориентаций в период социальной трансформации: поколенний підхід. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/611/119/1217/011.GAVRILIUК.pdf>
4. Дружинин В.Н. Психология семьи. Москва: «КСП», 1996. 160 с.
5. Леонтьев Д.А. От социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностной регуляции деятельности. *Вестник Московского университета. Серия 14: Психология*. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1996. № 4. С. 35-44.
6. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции. *Вопросы философии*. 1996. № 4. С. 22-25.
7. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения. Москва: Педагогика, 1986. 144 с.
8. Літвінова О.В. Проблема збереження сімейних цінностей в умовах трансформаційних змін. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2013. № 2(31). С.150-158.
9. Прийняття дитиною цінностей: посіб. / за ред. Т.О. Піроженко. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2018. 240 с.
10. Шнейдер Л.Б. Семья: оглядываясь вперед. Санкт-Петербург: Питер, 2013. 368 с.



### References transliterated

1. Artyuhina L.V. Zhiznennye i professionalnye cennosti pokolenij – osnova korporativnoj kultury kompanii v usloviyah krizisov i konkurencii. *Sovremennye gumanitarnye issledovaniya*. 2011. № 5. S. 179-183.
2. Hovorun T.V. Bazovi peredumovy poiavy ta resotsializatsii ditei ta molodi hrupy ryzyku. *ScienceRise*. 2015. № 8/1(13). – S. 84-89.
3. Gavrilyuk V.V., Trikoz N.A. Dinamika cennostnyh orientacij v period socialnoj transformacii: pokolennyj podhod. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/611/119/1217/011.GAVRILIUK.pdf>
4. Druzhinin V.N. *Psihologiya semi*. Moskva: "KSP", 1996. 160 s.
5. Leontev D.A. Ot socialnyh cennostej k lichnostnym: sociogenez i fenomenologiya cennostnoj regulyacii deyatelnosti. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 14: Psihologiya*. Moskva: Izd-vo Mosk. un-ta, 1996. № 4. S. 35-44.
6. Leontev D.A. Cennost kak mezhdisciplinarnoe ponyatie: opyt mnogomernoj rekonstrukcii. *Voprosy filosofii*. 1996. № 4. S. 22-25.
7. Lisina M.I. *Problemi ontogeneza obsheniya*. Moskva: Pedagogika, 1986. 144 s.
8. Litvinova O.V. Problema zberezhenia simeinykh tsinnostej v umovakh transformatsiinykh zmin. *Teoretychni i prykladni problemy psikhologii*. 2013. № 2(31). S.150-158.
9. Prijnyattya ditinoyu cinnostej: posib. / za red. T.O. Pirozhenko. Kiyiv: Vidavnichij Dim «Slovo», 2018. 240 s.
10. Shnejder L.B. *Semya: oglyadvayas vpered*. Sankt-Peterburg: Piter, 2013. 368 s.

**Bila I.M. Family as a space for the formation of the child's values.** The basic personal qualities of the child and its value representations are formed in preschool age. The first knowledge about the world and first experiences child gets in the family. The family, in the initial stages of individual development, is the single and most significant group that mediates the assimilation of social values. Formation of value representations of the child takes place within the limits of existing family values, as well as among positive and negative indicators of the significance of objects. The success of the process of forming a system of value orientations of the individual at all ages and socialization in the family provides important mechanisms for understanding, reinforcement and identification. When the child enters the family, identification is carried out by the adoption of norms, rules, goals of significant adults, identification of oneself with them, assimilation of adopted in the family of norms and values.

What is important, however, is the willingness of parents to value interaction with the child, which includes the motivational component (responsibility for the implementation of the in-family tasks of education and interaction with family members), the cognitive component (the availability of knowledge, ideas about the psychology of childhood); the operational component (the skills and abilities of possessing methods of effective communication and family interaction), the emotional-volitional component (self-control, self-development, ability to own and organize effective family communication), the reflexive component (reveals the level of self-esteem, introspection of parent's competence).

The key to successful child's axiogenesis is the parent's compliance with the basic principles of family education, which are permeated with the humanistic idea of the highest value of the child (humanity, taking into account age and individual characteristics, involving children in the life of the family as equal participants, optimism and democracy of parental and child relationships, consistency and unity of parental claims).

**Key words:** family, child, values, value interaction, family upbringing, axiogenesis.